

Kulturmiljø Agersø

Signatur

- Kulturmiljøkerne
- Kulturmiljøomgivelser

Kulturmiljø Agersø

Signatur

 Kulturmiljøkerne

Kulturmiljøskema

Kulturmiljønavn/sted
Kulturmiljøtype
Registranter
Dato

FORSLAG

Agersø
Ø med landsby - landbosamfund, udskiftningstid, havnedrift
Bitten Larsen (Museum Vestsjælland), Signe Marie Rohde (Slagelse Kommune)
23. oktober 2019

A. Forundersøgelse

1. Topografisk beskrivelse

Kan bl.a. omfatte:
Natur- og kulturskabt topografi
Terrænformer og landskabelige hovedtræk.
Placering i landskabet.

Ø beliggende ud for Stignæs, adskilt fra Sjælland af 4 km bredt sund. Øen er ca. 6 km lang og 2 km bred. Egholm i nord er adskilt fra Agersø af 90 m bred vejle (forbundet med dæmning). Jordene er af sand og ler med jævn bonitet. Tværbjerg er højeste punkt (12 m).

Ekstensiv og intensiv landbrugsdrift på små og middelstore marker, overvejende uden levende hegn, omgivet af større områder med kystrelateret natur. Havudsigt og kystnærhed opleves fra det meste af øen.

2. Kulturhistorisk beskrivelse

Kan bl.a. omfatte:
Kulturhistoriske hovedtræk
Historisk bebyggelsesplan
Udviklingshistorie/tidsepoker
Kortlægningstemaer
Tematisk sammenhæng med andre miljøer
Bygningshistorie - funktion og SAVE-værdi

Nævnes som Agersø, Aggersø i 1231. Kirke Præstegård, skole, vandværk (1909), andelsmejeri, telefon til Skælskør, dampskibsforbindelse, bådehavn, bådebyggeri, maskinværksted. Agersøgård udstykket 1913. Ved Helleholm mod sydvest har været en mølle og et vinkelfyr, på sydvestkysten to ledelys tændt 1900. På Egholm i nord har været et mejeri og en ankerplads, Bøgevig. Hovederhverv historisk er landbrug. Befolkning: 294 (1801), 388 (1850), 449 (1901), 456 (1916).

Kirken oprindeligt opført i bindingsværk i 1586, nybygget i tegl i 1872.

Agersø, Omø og Egholm var krongods i middelalderen og hørte senere under Borreby (fortrinsvist til jagt og lystbrug).

SAVE-registrering af bygninger opført før 1940 udført i forbindelse med Skælskør Kommuneatlas (1994).

B. Feltarbejde

1. Topografisk analyse

Kan bl.a. omfatte:
Natur- og kulturskabt topografi (elementer og mønstre)
Arealanvendelse som marker, skove, vådområder, grusgrave, infrastruktur og tekniske anlæg (broer, jernbaner, vadested).
Placering i forhold til ressourceområde.

Terrænet er let kuperet.

Primær arealanvendelse er marker.

Mere vådt landskab (strandeng) mod nord - "tørre" marker mod syd.

Landsbybebyggelsen ligger centralt på øen og omtrent midt i ressourceområdet, dvs. landsbyens jorder/ejerlavet.

2. Kulturhistorisk analyse

Kan bl.a. omfatte:

Byrums-, vej-, og matrikelstruktur, ejerlav, gadeforløb, byggelinjer, grønne strukturer, vejbelægnings.

Bystrukturen med torve og pladsers placering, der viser en oprindelig funktion og en historisk udvikling

3. Arkitektonisk visuel og rumlig analyse

Dominerede bygninger og anlæg

F.eks. kirketårn, hovedbygning på en herregård, højhuse, fabrik, andelsanlæg, lagerbygning, møller, siloer, master mv. som kontrast til det omgivende miljø.

Rumskabende bebyggelse og elementer

Placering er vigtig for rumdannelse, struktur- og bebyggelsesforløb.

Rumlige relationer og målforhold

Hvordan de forskellige rumdannelse relaterer sig til byrummet på arkitektoniske størrelser, menneskelige mål og sammenhænge.

Overgange og grænser

Mellem bebyggelse, og overgange til landskab. Eventuelle brud/skel i bymønstre.

Kig og udsigter

Sigtelinjer, ind- og udkig og visuelle barrierer.

Karakteristisk, velbevaret vejforløb i landsbyen - ligger som "sløjfer". Centralt beliggende, relativt stort gadekær. Stort antal udflyttede gårde. Købmand og smedie placeret ved pladسدannelse lidt uden for landsbyens centrum.

Havnen fremstår med tydeligt funktionelt præg (teknisk anlæg). Åbne asfaltflader, blandede funktionsbygninger.

Idrætshallen og drivhuse ved gartneri (Agersøundsvej) er store bygningsvolumener, der bryder med skalaen i den øvrige bebyggelse.

Kirken rejser sig over den øvrige bebyggelse (synlig ved indsejling), men dominerer pga. beliggenheden i kanten af landsbyen kun i mindre grad.

Store landbrugslænger i de udflyttede gårde i landsbyen.

Mange bygninger i landsbyen ligger skævt på vejene, dvs. ikke med facade eller gavl parallelt med vej.

Dæmninger forbinder den centrale del af øen med Egholm i nord og Helleholm i syd (begge områder er i privat eje).

Åbninger: Ingen/få kig til omkringliggende landskab fra landsbyens centrum.

Stigninger: Let kuperet terræn. Stejl stigning fra havnen op til landsbyen.

Grænser: Klar grænse mellem landsby og omgivende landskab.

Akseretninger: Øst-vestgående vejforbindelse mellem havnen og landsbyen.

Byggelinjer: Ingen

Bebyggelsehøjder/bygningsvolumener: Varierende mellem mindre gadehuse/stuehuse og store landbrugsbygninger.

Facadeforløb: Varieret

Bygningslementer: Forholdsvis velbevarede/velholdte bygninger i traditionel byggeskik, dog med moderne tilpasninger.

Belægnings: Asfalt og grus på veje/stræder, græsrabatter.

Nyere boligudstyknings i den østlige del af landsbyen bryder med den historiske bystruktur og den ældre/traditionelle byggeskik.

Ingen kig til omgivende landskab fra landsbyens interne veje. Lange kig ud i omgivelserne i kanten af landsbyen. Havudsigt fra det meste af øen.

4. Foreløbig vurdering af kulturmiljøets bærende bevaringsværdi

Stor skala - miljøets dominerende træk

Fremtrædende og strukturerende rumlige sammenhænge. F.eks. stedets placering i landskabet; bevaret gadenet, byens historiske silhuet og særkende. Synlige strukturer som matrikel-, ejerlavs- og sognestruktur.

Landsbyen placeret højt i terrænet over havnen.

Velbevaret vejforløb i landsbyen: "Net" eller "sløjfer" af smalle veje/stræder.

Sommerhusområder fra 1960'erne: Bryder med øens oprindelige vejstruktur.

Mellem skala - bebyggelsesmønster

De kulturhistoriske spor; matrikler og ejerlav, gadeforløb, byggelinjer, grønne strukturer, vejbelægnings. Bystrukturen med torve og pladsers placering, der viser en oprindelig funktion og en historisk udvikling.

Meget velbevaret bebyggelsesmønster med udflyttede gårde og mindre gadehuse/villaer.

Smalle veje og grusbelagte stræder.

Gadekæret centralt placeret, forholdsmæssigt stort.

Grønt præg i landsbyen - store træer, grønne hække.

Lille skala - elementer i bebyggelsen

Interessante detaljer i byummet/helheden, som kan understrege kulturhistoriske og rumlige sammenhænge på et detaljeret niveau. F.eks. markante snit i byen, gaderum, enkelte husrækker, torve, grønne rum, alléer, bestemte bygningstyper eller facadeudformninger, fortidsminder, parkanlæg, kirke, og kirkegård, gærder og helæninger

Stengærder afgrænser private ejendomme mod offentlig vej.

5. Fysisk planlægning - sårbarhed og udviklingsmuligheder

Tilstand

Vedligeholdelsestilstand på bygnings-, by- og landskabsniveau

God vedligeholdelsestilstand i alle niveauer. Bygningsmassen bærer præg af moderne ombygninger og tilpasninger (særligt gadehuse/stuehuse), men uden at disse dominerer indtrykket af traditionel byggeskik.

Ændringer af arkitektur og byggeskik

Ændringer af den oprindelige bygningsarkitektur og byggeskik, bygningsskala, materialevalg, bygningsplacering, samt bebyggelsesstrukturer kan svække bygningens og bebyggelsesstrukturens arkitektoniske struktur og fortælling.

Tab af landbrugsbygninger (udlænger til gårdene) vil virke stærkt svækkende for den bærende fortælling.

Villabebyggelse/enfamiliehuse i nye udstykninger vil stå i modsætning til det nuværende og historiske bebyggelsesmønster (gårde og gadehuse/længehuse).

Veje, tekniske anlæg og terrænændringer

Ændringer af infrastrukturen kan svække eller styrke den historiske struktur og fortælling, f.eks. belægninger, trafikdæmpende foranstaltninger, veje og terrænreguleringer.

Sårbare udviklingsområder

Steder med kvaliteter, der er sårbare overfor ændringer. Områder hvor udviklingen bør tage udgangspunkt i stedet historiske struktur, arkitektur og kvaliteter for at understøtte kulturmiljøets bærende fortælling og bevaringsværdier.

Potentielle udviklingsområder

Områder i tilknytning til kulturmiljøet, der ikke er sårbare overfor ny udvikling, f.eks. boligområde, erhvervsområde, fritidsanlæg, rekreative områder mv.

Landsbyen er som helhed sårbar over for udvikling. Sårbarheden gælder både afgrænsningen mod det omkringliggende landskab, bebyggelsesmønstret (vejforløb, flerlængede gårdanlæg og gadehuse), og byggeskik/bygningstype (traditionelle længehuse).

6. Foreløbig afgrænsning af kulturmiljø på kort

Afgrænsning på kort

(Skitser og noter udført under feltarbejde)

C. Konklusion

1. Vurdering af miljøet

Prioriteringskriterier

Unikt/sjældent: Ja
Repræsentativt: Ja
Homogent: Ja - skala og proportioner
Bevaringstilstand - funktion: Ja
Historisk kildeværdi: Ja
Diversitet: Ja - 2 fortællinger (agerbrugslandsby og havn)
Egnsspecifik: Nej
Æstetisk værdi: Ja - helstøbt landsbymiljø, unik by- og vejstruktur
Fortællerværdi: Ja
Oplevelsesværdi: Ja
Identitetsværdi: Ja
Autentisk: Ja
Sammenhæng med naturgrundlaget: Ja

2. Bærende fortælling og værdisætning

Kulturmiljøets bærende fortælling og bevaringsværdier

Sammenfatning af miljøets landskabelige, historiske og arkitektoniske kvaliteter til en kort beskrivelse af miljøets samlede bærende fortælling og bevaringsværdier.

Kulturmiljø med to fortællinger: Agerbrugslandsbyen og havnen (transport af personer/varer/dyr). De to fortællinger er fysisk sammenbundne med bebyggelse og allétræer langs vejen mellem landsby og havn. I selve landsbyen et meget velbevaret vejforløb ("sløjfer"), bebyggelsesmønster og bebyggelse, særligt præget af store/flerlængede udflyttede gårde og mindre gadehuse/længehuse mellem gårdene. Tydeligt præg af landbrug.

Værdisætning af miljøet i forhold til andre miljøer af samme type

Vurdering af miljøets lokale, regionale eller nationale betydning i forhold til høj, middel eller lav værdi.

Regional betydning
Høj bevaringsværdi

Udpegning til kulturmiljø

Ja

3. Anbefalinger til fremtidig planlægning

Restaurering eller omdannelse af bygninger og bebyggede strukturer

Fastholde bebyggelsesmønster, skala og bygningstyper.

Kommuneplanlægning

Lokalplanlægning

Agersø by er omfattet af lokalplan 1133 som indeholder bevarende bestemmelser.

Formidling til ejere/borgere/turister/erhvervsliv

Evt. formidling i et helhedsperspektiv (det kulturhistoriske landskab i Slagelse Kommune).

Offentlig adgang

Der er offentlig adgang til kulturmiljøet (offentlige veje mv.).

Andre anbefalinger

4. Afgrænsning af kulturmiljøet

Kulturmiljøtyper

Byer og boligkvarterer samt anlæg fra middelalderen op til i dag, samt fortidsminder: F.eks. andelslandsby, villakvarter, karréer, hoved- og herregårde, slotsanlæg, infrastrukturelt anlæg, havne- og ladepladser, kirkeby, købstad, landsby, markslandsby, offentlige institutioner, plantager, rekreation, skipperby, udskiftningslandsby, husmandskolonier, jagt- og fangstområder, industrianlæg, militære anlæg, fortidsminder etc.

Ø-samfund med landsby og havn.

Afgrænsningsprincip

Afgrænsning med omgivelser. Administrativ afgrænsning efter ejerlav og matrikler.

Endelig afgrænsning på kort

Jf. ovenstående afgrænsningsprincip.

Beskrivelse af kulturmiljøets afgrænsning

Kulturmiljøets geografiske afgrænsning på kortet ud fra verdenshjørner, vejforløb, vejnavne, ejerlav mv. Evt. redskaber, der er anvendt til yderligere afgrænsning, f.eks. barrierer, udkig og bufferzoner mv.

Omgivelser afgrænses efter ejerlavenes grænser. Ejerlav: Agersø By, Agersø og Egholm Ø, Agersø

Kulturmiljøets kerne afgrænses efter matriklerne i selve landsbyen og på havnen.

Lillegade 7. Agersø by er karakteristisk ved de mange udflyttede gårde. De fleste er tre- eller firelængede og dominerer gadebilledet med store bygningsvolumener.

Egholmvej 1. Firelænget gård med udlænger i bindingsværk og stuehus i grundmur.

Storegade 7. Udlængerne ligger her lidt længere fra stuehuset, men følger det generelle bebyggelsesmønster, hvor bygningerne ofte ligger "skævt" på vejforløbene.

Hans Degnstræde. Markante skalaspring mellem mindre gadehuse/villaer og store landbrugsbygninger. Den store ladebygning hører til ejendommen Storegade 7.

23-10-2019

Vejstrukturen i Agersø by kan bedst beskrives som et net af sløjfer rundt om bebyggelsen. Det slyngede vejforløb giver intime og lukkede gaderum.w

23-10-2019

Frederik Hjortekærstræde. Vejene er smalle, nogle steder egentlige stræder. Som et gennemgående træk ses kampestensmure eller stengærder i skel mod vej.

23-10-2019

Gadekæret i Agersø by er forholdsvis stort og omkranses af en noget blandet bebyggelse med både gårde, gadehuse og villaer.

23-10-2019

Agersø kirke og kirkegård er placeret på "kanten" af skråningen ned mod havnen. Kirketårnet ses ved indsejling og fra kirkegården er der kig til Sjælland (Stignæs).

Agersøgård, Egholmvej 4. Oprindeligt anlagt som lystgård i ca. 1703 og siden i 1890 etableret som kro.

Egholmvej mod nord ud af Agersø by. Vejens let slyngede forløb understreges af rækken af vejtræer.

Lange kig ud i marklandskabet omkring Agersø by - her Agersøsundsvej.

Egholm i nord er forbundet til Agersø med en lang dæmning. Egholm er ligesom Hellesholm i syd privat ejendom.

Strandallé 7. Det tidligere mejeri. I dag ombygget til bolig, men den tidligere funktion kan stadig aflæses.

Havnen på Agersø er præget af funktionelle bygninger og arealer. Den røde bygning til venstre er Agersø Værft, restaureret og igen et aktivt bådewærft.

Strandallé forbinder havnen og landsbyen. Den stærkt skrånende vej markeres med en allé af lindetræer.

Agersø by fra øst (2019)
Kilde: SDFE Skråfotos